

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2019-1-63-25>
УДК 336.7

Калівошко О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Kalivoshko Oleksii

National Science Center
«Institute of Agrarian Economics»

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

EVALUATION OF THE ACTIVITY OF INSURANCE COMPANIES IN THE FINANCIAL AND CREDIT MARKET OF UKRAINE

Страхові компанії є важливою системною, системоутворюючою та структурною одиницею інфраструктури фінансово-кредитного ринку. У статті оцінено діяльність страхових компаній на фінансово-кредитному ринку в період 2003–2017 рр. Узагальнено структуру страхових фондів України. Окреслено види страхових централізованих фондів. Для того щоб краще зрозуміти роль страхових компаній у житті суспільства, оцінено, якими фінансовими активами, резервами та статутними капіталами оперують страховики, які здійснюють свою діяльність на ринку. Наголосимо, що фінансова діяльність страхових компаній визначається не лише розмірами активів, а й їх структурою, тому був проведений її прискіпливий аналіз у грошовому та відсотковому виразах. Охарактеризовано динаміку зміни структури вкладень у цінні папери з активів страхових компаній.

Ключові слова: *страхові компанії, розвиток страхових компаній, оцінка діяльності страхових компаній, фінансово-кредитний ринок, структура страхових фондів.*

Страховые компании являются важной системной, системообразующей и структурной единицей инфраструктуры финансово-кредитного рынка. В статье оценена деятельность страховых компаний на

фінансово-кредитному ринку в період 2003–2017 гг. Обобщена структура страхових фондів України. Очерчені види страхових централізованих фондів. Для того щоб краще зрозуміти роль страхових компаній в житті суспільства, оцінено, якими фінансовими активами, резервами і уставними капіталами оперують страховики, здійснюючі свою діяльність на ринку. Отметим, что финансовая деятельность страховых компаний определяется не только размерами активов, но и их структурой, поэтому был проведен ее тщательный анализ в денежном и процентном выражениях. Охарактеризована динамика изменения структуры вложений в ценные бумаги из активов страховых компаний.

Ключевые слова: страховые компании, развитие страховых компаний, оценка деятельности страховых компаний, финансово-кредитный рынок, структура страховых фондов.

Insurance companies are an important system-building and structural unit of the financial and credit market infrastructure. Their effective functioning is essential not only for the development of the state's economy but also for the stable activity of the social sphere. The insurance company or company is a specialized non-bank financial institution that carries insurance. In order to improve the quality of the research and obtain substantiated conclusions, economic and statistical methods of collecting and processing information were used, in particular, selective studies of the grouping of statistical comparisons and generalizations. The article assesses the activities of insurance companies in the financial and credit market in the period from 2003 to 2017. The structure of insurance funds of Ukraine is generalized. Institutions of the financial and credit market, in the context of non-bank financial institutions, besides the insurers themselves, insurance companies (organizations) also include state and non-state pension funds which also play an important role in the redistribution of financial assets in the long run by mobilizing pension insurance contributions using accumulated funds and exercising retirement benefits in the future. In order to better understand the role of insurance companies in society, it is estimated that the reserves of financial assets and authorized capital are managed by insurers operating in the market. I would like to emphasize that the financial activity of insurance companies is determined not only by the size of assets but also by their structure, so it was conducted with a thorough analysis in the money and interest rate. The dynamics of changes in the structure of investments in securities from the assets of insurance companies is described. For today, insurance companies can't yet be worthy of competitors to commercial banks, but their gradual development during the fifteen years of research testifies to their ability to take a much larger niche on the financial and credit market among other non-bank financial institutions in the near future.

Key words: insurance companies, development of insurance companies, evaluation of insurance companies, financial and credit market, structure of insurance funds.

Постановка проблеми. Існує слухна думка, що страхова компанія (організація), яка здійснює страхування, а також приймає на себе зобов'язання відшкодувати страховальнику збиток або виплату, є страховиком [1, с. 1182], тобто це спеціальна організація, яка здійснює страхування. Вона може мати державну, приватну чи змішану форми власності, а організаційна її форма буває індивідуальна чи колективна, остання, своєю чергою, може існувати у вигляді акціонерного товариства чи кооперативу [2, с. 436]. Згідно з толковим економічним словником «Ринок: Бізнес. Комерція. Економіка», страховою компанією є історично визначена форма функціонування страхового фонду [3, с. 323]. Отже, страхова організація або компанія є спеціалізованим небанківським фінансовим інститутом, яка займається страхуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблемних питань, пов'язаних з організацією, функціонуванням, розвитком страхового ринку загалом та діяльністю на ньому фінансових інститутів, здійснили такі всесвітньо відомі вчені, як А. Вагнер, Б. Денцен, О. Еверлінг, Р. Курек, К. Лоу, А. Пфайффер, К. Стівенсон; також у своїх працях зазначені питання досліджували і вітчизняні науковці, серед них слід виділити В. Базилевича, О. Барановського, О. Гаманкову, Н. Ткаченко, В. Фурмана, Л. Шірінян та ін.

Мета статті полягає в оцінці результатів діяльності страхових організацій на сучасному фінансово-кредитному ринку України.

Для підвищення якості дослідження та отримання обґрунтованих висновків застосовувалися економіко-статистичні методи збору та обробки інформації, зокрема вибіркового

досліджень, групування, статистичного порівняння та узагальнення.

Вклад основного матеріалу. Страхові фонди відрізняються за формою власності, організаційною структурою, призначенням, роллю в економіці, джерелами та формами формування. За формою власності вони поділяються на державні та приватні. За організаційною формою страхові фонди бувають: децентралізовані, централізовані, страхові фонди страхувальників [4, с. 44–46].

До децентралізованих фондів належать резервні та/або фонди самострахування домогосподарств, організацій, підприємств та установ [4, с. 44–45]. Зазначені заклади, крім страхових організацій (компаній), не є інститутами інфраструктури фінансово-кредитного ринку, тому в нашому дослідженні

ми, на жаль, не приділимо їм увагу з причини обмежень у часі написання, обсягу роботи загалом та даного підрозділу зокрема.

Особливої уваги заслуговують централізовані та страхові фонди страхувальників.

Страхові централізовані фонди розподіляються на соціальні та спеціальні.

В Україні до страхових соціальних централізованих фондів держави належать:

- пенсійний фонд;
- фонд обов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- фонд соціального медичного страхування;
- фонд соціального страхування від нещасних випадків;
- фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [4, с. 44–45].

Рис. 1. Структура страхових фондів України

Джерело: побудовано автором за [4, с. 44–46; 5]

Соціальні страхові фонди можуть бути не тільки державними та/або централізованими, оскільки, наприклад, відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», послуги з недержавного пенсійного забезпечення можуть надавати як недержавні пенсійні фонди та страхові організації, так навіть і банківські установи [5].

До спеціальних страхових централізованих фондів доцільно було б віднести: держрезерв; золотовалютні запаси центрального банку; фонд страхування вкладів фізичних осіб [4, с. 46].

Відповідно до форм власності, організаційної структури, призначення, джерел та форм формування нами представлено узагальнену структуру страхових фондів (рис. 1). Отже, на основі вищезазначеного

можна узагальнити, що до інститутів фінансово-кредитного ринку в розрізі небанківських фінансових інститутів, окрім самих страхувальників – страхових компаній (організацій), відносяться ще й державний та недержавні пенсійні фонди, які також відіграють важливу роль у перерозподілі фінансових активів у довгостроковому періоді шляхом мобілізації страхових пенсійних внесків, використання акумульованих коштів та здійснення пенсійних виплат у майбутньому.

Для того щоб краще зрозуміти роль страхових компаній у житті суспільства, проаналізуємо, якими фінансовими активами оперують страховики, які здійснюють свою діяльність на ринку (рис. 2). Загальні активи страхових організацій України динамічно та послідовно зростали з 2003 до 2014 р. За

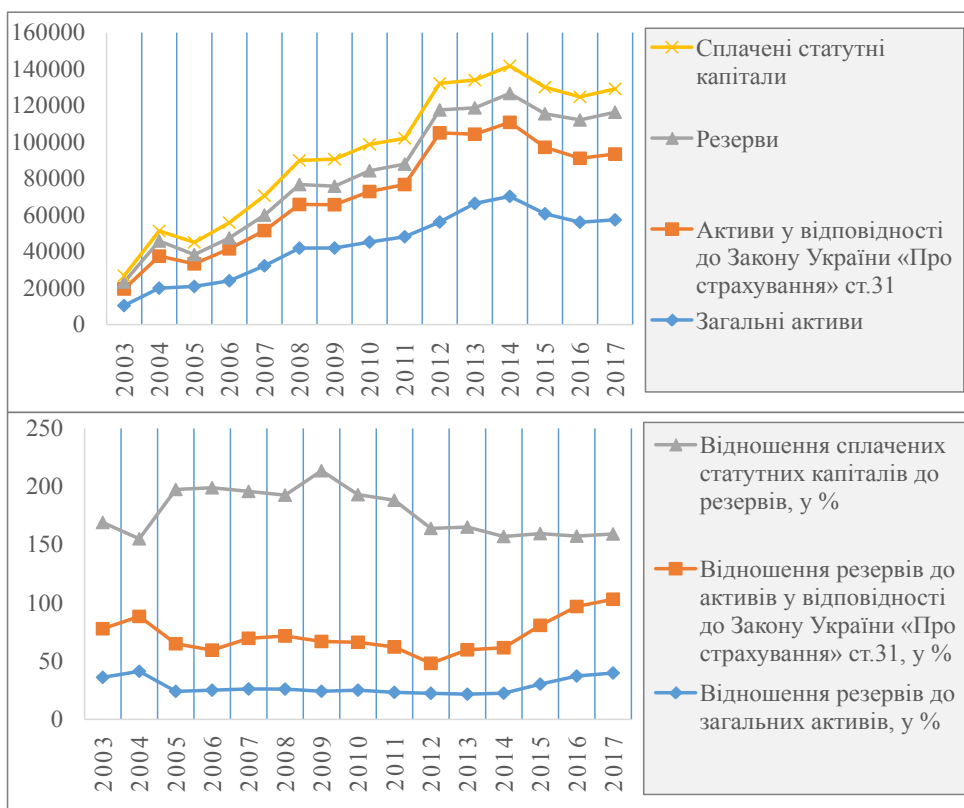

Рис. 2. Динаміка зміни активів, резервів та статутних капіталів страховиків протягом 2003–2017 рр., млн. грн., станом на 31.12

Джерело: розроблено та побудовано автором за даними [7]

цей період вони збільшилися приблизно у сім разів. Проте починаючи з 2015 р. після невеликого падіння у розмірі близько однієї сьомої частини, яке було викликане, скоріше за все, не тільки економічними подіями, що відбулися в 2014 р., а й соціальними та політичними, протягом останніх трьох років вони перебувають приблизно на одному рівні.

Схожа картина, а саме зростання до 2014 р., а потім певне зниження, спостерігається і з активами, обсяг яких розраховується відповідно до ст. 31 Закону України «Про страхування», та сплаченими статутними капіталами, що, враховуючи нестабільність національної валюти, потребує відповідного аналізу та проведення певних заходів [6].

Незмінний, постійний та пропорційний ріст демонструють лише обсяги резервів. Це підтверджується й показниками відношення резервів до активів. Хоча в окремі роки та незначною мірою спостерігаються коливання з різних об'єктивних причин у відзначеній динаміці, проте це не змінює загальної тенденції. Викликає занепокоєння показник відношення сплачених статутних капіталів до

резервів. Як видно з рис. 2, до 2009 р. йшло динамічне його зростання, у результаті якого він досяг позначки 146,7%. Проте починаючи з 2010 р. відбувається стрімке та постійне падіння, у результаті чого в 2015–2017 рр. цей показник перебував на відмітках навіть нижчих, ніж у 2003 р., що може негативно позначитися на фінансовій стійкості, автономії, незалежності та стабільності, а головне – ефективності деяких страхових компаній.

Фінансова діяльність страхових компаній визначається не лише розмірами активів, а й їх структурою, відповідно до ст. 31 Закону України «Про страхування» [6], що зображено у грошовому виразі на рис. 3.

Із даних рис. 3 бачимо, що відбувається постійне, динамічне та плавне зростання обсягів банківських вкладів, грошових коштів, нерухомого майна та прав вимог до перестраховиків у структурі активів страхових компаній. Обсяги банківських металів у структурі активів страхових компаній досить швидко зростали до 2008 р., а потім поступово знижувалися. Можливо, вплинули результати світової фінансової кризи, що від-

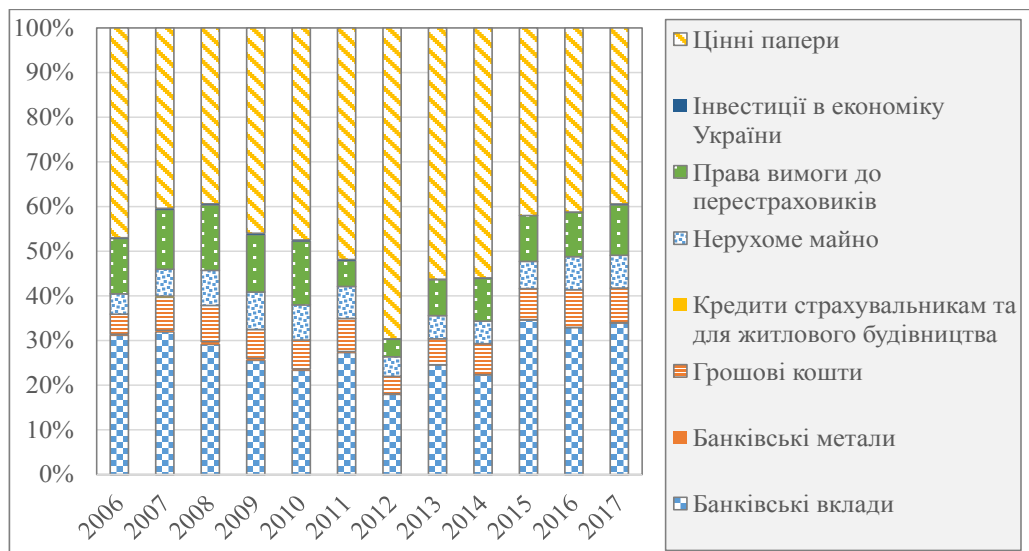

Рис. 3. Динаміка зміни структури активів страхових компаній протягом 2003–2017 рр., млн. грн., станом на 31.12

Джерело: розроблено та побудовано автором за даними [7; 8]

булася в той час, та певні народногосподарські негаразди в країні.

Обсяги цінних паперів зростали до 2014 р., а в наступні роки неухильно почали знижуватися. Скоріше за все, на це вплинула політична, соціальна та економічна нестабільність в Україні, про що ми згадували. Не спостерігається певних позитивних, закономірних чи обґрунтованих змін обсягу інвестицій в економіку України страховими компаніями. Показники такого важливого напрямку, як кредити страхувальникам та для житлового будівництва, занадто малі, а по-друге, не стабільні та суттєво залежать від економічних негараздів та різного роду потрясінь у країні.

У структурі активів, відповідно до ст. 31 Закону України «Про страхування» [6], у процентному виразі (рис. 4) на відміну від грошових показників фінансових активів (рис. 2, 3) страхові компанії демонструють приблизно стабільну ситуацію з допу-

стимими відхиленнями, за досліджуваний період. Суттєво виділяється лише 2012 р., у якому цінні папери становили 69% структури, а банківські вклади – лише 18%. Такому стану сприяли системні відповідні зростання та скорочення в попередні роки. Після 2012 р. на протязі наступних п'яти років спостерігалася зміна динаміки на протилежну. Тому в структурі активів у відсотковому виразі банківські вклади зросли майже в два рази і становили приблизно 34%, тоді як цінні папери з 69% знизилися більше ніж у 1,7 рази, до 39,4%. Незважаючи на певне зниження в 2013–2017 рр. відсоткових показників цінних паперів у структурі активів страхових компаній, вони й надалі з показниками в межах 39–70% займають домінуючу позицію серед усіх активів. Ураховуючи, що цінні папери мають і найвищі абсолютні грошові показники серед інших активів страхових компаній, доцільно проаналізувати їхню внутрішню структуру більш глибоко та повно (рис. 4).

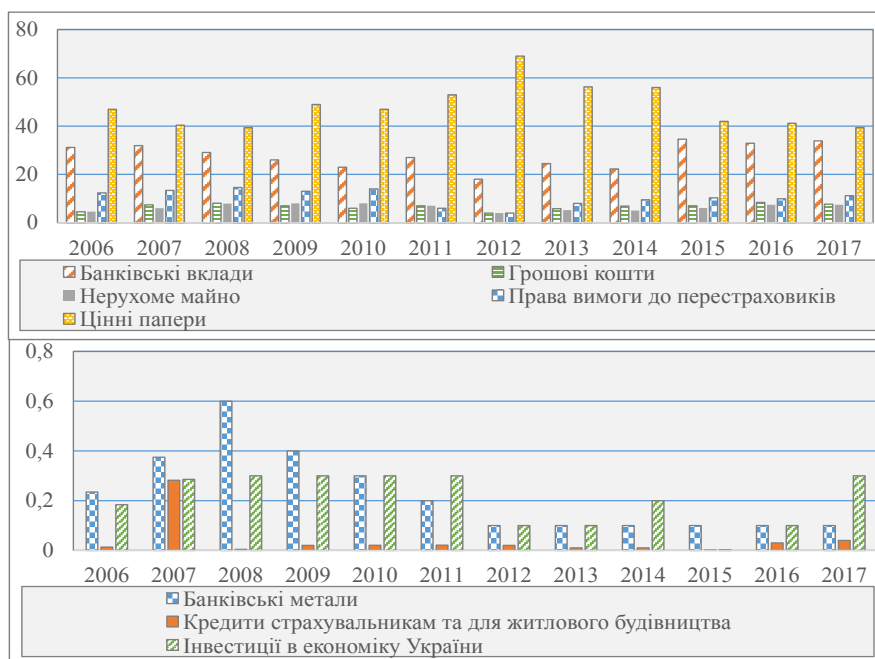

Рис. 4. Динаміка зміни структури активів страхових компаній протягом 2003–2017 рр., % від загального обсягу активів, станом на 31.12

Джерело: розроблено та побудовано автором за даними [7]

На рис. 5 ми вирішили проаналізувати найбільший сегмент зі структури активів страхових компаній, а саме структуру вкладень у цінні папери в грошовому та відсотковому взаємовідношенні. На кінець 2017 р., згідно з рис. 5, обсяги акцій та цінних паперів, які емітуються державою, перебували приблизно на одному рівні – 46,8% та 46,2% відповідно. Проте в попередні роки їх відсоткове співвідношення суттєво різнилося. У 2006 р. вказані показники перебували відповідно на рівні 92,9% та 2,2%, що засвідчує беззаперечну перевагу вкладень в акції. Протягом останніх дванадцяти років відбувається постійне скорочення обсягу акцій та зростання маси цінних паперів, які емітуються державою, у структурі сегменту цінних паперів активів страхових компаній України. Тому все більше, з урахуванням майбутнього,

заслужують на увагу динаміка росту та значимість саме цих цінних паперів як фахівців та всіх, хто має стосунки зі страховими компаніями, так і інвесторів.

Показники іпотечних сертифікатів та облігацій (рис. 5) перебувають приблизно на одному рівні. Вони мають досить низькі показники як у грошовому, так і відсотковому значенні, що вказує на незначну їх роль у секторі цінних паперів страхових компаній.

Проте іпотечні сертифікати та облігації – це надзвичайно важливі джерела фінансування як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Їх стан, причини слабкого положення та шляхи подальшого розвитку потребують ретельного, глибокого та всебічного аналізу.

Висновки. Підсумовуючі результати проведеного дослідження, необхідно звернути увагу на зростання зацікавленості клієнтів

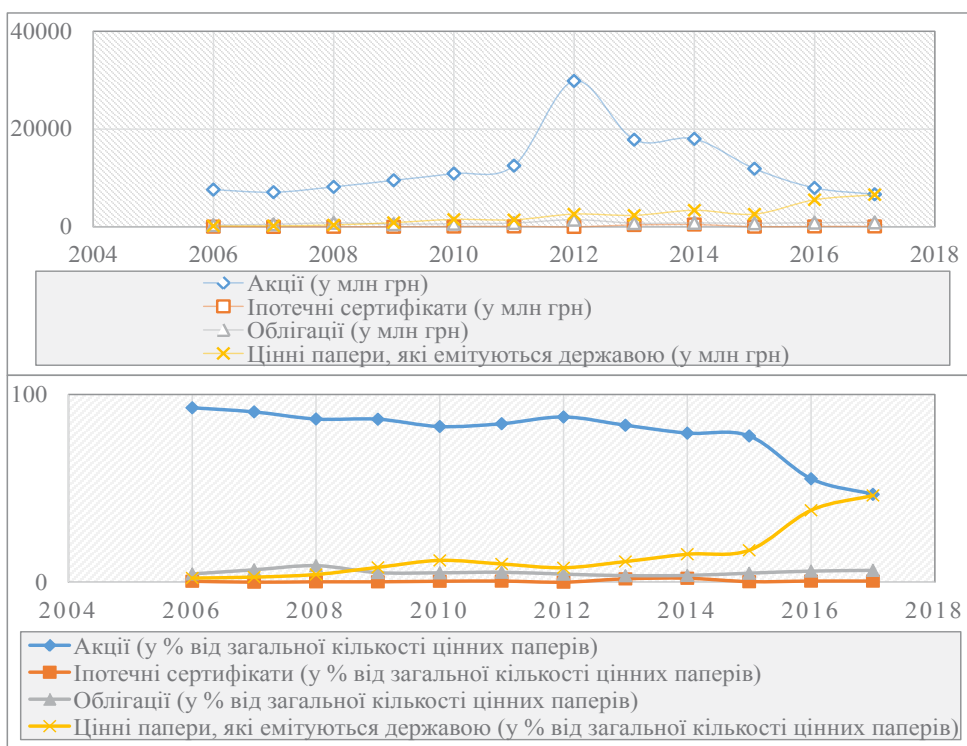

Рис. 5. Динаміка зміни структури вкладень у цінні папери з активів страхових компаній протягом 2003–2017 рр., станом на 31.12

Джерело: розроблено та побудовано автором за даними [7]

у послугах страхових компаній. Сьогодні вони поки що не можуть бути достойними конкурентами комерційним банкам, але їх поступовий розвиток протягом досліджуваних 2003–2017 рр. свідчить про їх здатність зайняти набагато більшу нішу на фінансово-кредитному ринку серед інших небанківських фінансових інститутів уже в найближчому майбутньому. Слід відзначити також

залежність темпів розвитку страхових компаній від соціально-політичних та правових передумов, свідченням чого є проаналізовані показники їхньої діяльності, особливо в період 2015–2017 рр. Окрім того, макроекономічна ситуація в національній економіці залишається досить несприятливою для більш ефективного розвитку страхових організацій.

Список використаних джерел:

1. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна ; 7-е изд., доп. Москва : Институт новой экономики, 2008. 1472 с.
2. Коноплицкий В.А., Филига А.И. Экономический словарь. Толково-терминологический. Киев : КНТ, 2007. 624 с.
3. Рынок: Бизнес. Коммерция. Экономика. Толковый терминологический словарь / сост. В.К. Калашников ; 4-е изд. Москва : Маркетинг, 2006. 404 с.
4. Страхування : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. Київ : Знання, 2008. 1019 с.
5. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 05.03.2019).
6. Простраховання : Закон України від 07.03.1996 №85/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.03.2019).
7. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. Зведена динаміка основних показників страхового ринку від Нацкомфінпослуг. URL : <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення: 05.03.2019).
8. Гарбар Ж.В. Роль страхових компаній у розвитку фінансового ринку України. *Збірник наукових праць ВЕАУ. Серія «Економічні науки»*. № 3(69). Т. 2. С. 18–34. URL : <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/750.pdf> (дата звернення: 05.03.2019).